

KAMU HUKUKU

NATO KUVVETLERİ SÖZLEŞMESİNE GÖRE VAZİFE KAVRAMI VE TÜRKİYE'DEKİ TATBİKATI

Doç. Dr. Ömer İlhan AKİPEK

Bu makalemizin konusu, «KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASINA TARAF DEVLETLER ARASINDA KUVVETLERİNİN STATÜSÜNE DAİR SÖZLEŞME» niñ VII nci maddesinin 3 üncü fıkrasının a (ii) bendinde öngörülen «resmi vazifenin ifası dolayısıyla bir fiil veya ihmalden mütevellit» bir suç işlenmesi halinde sanığın tâbi olacağı devlet kazasının tesbit bakımından «*resmi vazife*» kavramıdır.

I — NATO KUVVETLERİ SÖZLEŞMESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

NATO (North Atlantic Treaty Organization) yani KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI TEŞKİLÂTI, «Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Nisan 1949'da Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması» uyarınca kurulmuştur. Antlaşmanın dibacesinde belirtildiği üzere, bu antlaşmaya taraf olan devletlerin gayesi, «milletlerinin demokrasi prensipleriyle fert hürriyetleri ve hukukun hükümranlığı üzerine müesses bulunan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini» korumak ve «müşterek müdafaaları ve barış ve güvenliğin korunması için gayretlerini» birleştirmektir (1).

Başlangıçta oniki devletin iştirakiyle akdedilmiş olan Kuzey Atlantik Antlaşmasına Londra'da 17 Ekim 1951 tarihinde düzenlenen bir Protokol (2) ile Türkiye ve Yunanistan'ın; Paris'te 23 Ekim 1954'te imzalanan bir Protokol (3) ile de Federal Almanya Cum-

(1) Düstür, III. Tertip, c. 33, s. 311; Resmî Gazete, 19 Şubat 1952, sayı 8038.

(2) Düstür, III. Tertip, c. 33, s. 314; Resmî Gazete, 19 Şubat 1952, sayı 8038.

(3) Düstür III. Tertip, c. 36, s. 284; Resmî Gazete, 23 Şubat 1955, sayı 8938.

huriyetinin katılması suretiyle üye devletlerin adedi onbeşe yükselmiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşması, hukuki mahiyeti itibariyle bir ittifak antlaşmasıdır. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı ise, bir zümrevi hükmi şahıstır ve kuruluş maksadı ittifakın gerçekleştirilebilmesini temindir. O halde NATO, aynı siyasi zümreye dahil devletlerin müşterek gayelerini korumak üzere kurulmuş bir teşekküldür. Böyle bir ittifakın kuvveden fiile çıkarılabilmesi için, ittifaka dahil devletlerden birinin kuvvetlerinin, diğer bir âkit devletin ülkesinde bulundurulması zarureti hasıl olabileceğinden, «bu gibi kuvvetlerin diğer bir tarafın ülkesinde buldukları sırada tâbi olacakları Statüyü tâyin arzusu ile» 10 Haziran 1951 tarihinde Londra'da «KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASINA TARAF DEVLETLER ARASINDA KUVVETLERİNİN STATÜSÜNE DAİR SÖZLEŞME» tanzim edilmiştir. Kısaca *Nato Kuvvetleri Sözleşmesi* diye bahsettiğimiz bu milletlerarası anlaşma, İzlanda hariç (4), NATO üyesi diğer ondört devlet tarafından imzalanmış bulunmaktadır. Sözleşme Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarihli ve 6375 sayılı kanunla onaylanmıştır (5).

NATO Kuvvetleri Sözleşmesi, her biri oldukça uzun şekilde kaleme alınmış yirmi maddeden ibarettir. Sözleşmenin I inci maddesinde Sözleşmede kullanılan «kuvvet», «sivil unsur», «yakın», «gönderen devlet», «kabul eden devlet», gibi kavramlar açıklanmaktadır. Buna göre, «*kuvvet*» terimi ile bir âkit tarafın resmî vazife ile diğer bir âkit tarafın ülkesinde bulunan kara, deniz veya hava kuvvetlerine mensup personeli kasdolanmaktadır. «*Sivil unsur*» bir âkit tarafın kuvvetlerine refakat eden ve bu tarafın ordusu hizmetinde bulunan şahısları kapsar; ancak, bu şahısların sivil unsur mensubu sayılabilmeleri için, tâbiyetsiz olmamaları, kuvvetin ülkesinde bulunduğu devletin tâbiyetinde bulunmamaları, buna mukabil ya hizmetinde bulunduğu devletin veya NATO'ya dahil bir başka devletin tâbiyetinde olmaları, ve nihayet kuvvetin bulunduğu ülkede ikametgâh sahibi olmamaları gerekir. «*Yakın*», bir kuvvet veya sivil unsur mensubunun eşi veyahut nafaka ile mükellef olduğu çocuklar demektir. «*Gönderen devlet*», kuvvetin men-

(4) İzlandanın silâhlı kuvvetleri yoktur. Bk. S. Lazareff, *Interprétation par les tribunaux français de la Convention sur le Statut des Forces de l'OTAN*, s. 118 (*Revue de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre*, c. I, No. 1, Bruxelles, 1962).

(5) Düstur, III. Tertip, c. 35, s. 1660; Resmî Gazete, 20 Mart 1954, sayı 8663.

sup bulunduğu âkit tarafı ifade eder. «Kabul eden devlet» tâbiri ile, kuvvetin veya sivil unsurun ister devamlı surette, ister geçici olarak ülkesinde bulunduğu âkit taraf kasdolunmaktadır.

Sözleşmenin diğer maddelerinde, bir kuvvetin, kabul eden devlet ülkesinde bulunmasından meydana çıkabilecek hususlar düzenlenmektedir. Bu maddeler içerisinde bizi özellikle ilgilendirmekte olanı vazife kavramını da kapsamakta olan VII maddedir. Bu madde, hangi hallerde gönderen devletin, hangilerinde ise kabul eden devletin kaza yetkisini haiz olacağını, bu yetkinin kullanılması ile ilgili hususları ve samığın kabul eden devlet kazasına tâbi olması halinde haiz bulunacağı hakları belirtmektedir.

II — KAZA YETKİSİ VE VAZİFE KAVRAMI

NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin VII nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre «gönderen devletin askerî makamları, mevzuatlarının kendilerine bahşettiği cezaî ve inzibatî kaza selâhiyetini, kendi askerî kanunlarına tâbi bütün şahıslar hakkında kabul eden devletin ülkesinde kullanmak hakkını haizdir.» Buna mukabil (b) bendi hükmü uyarınca «kabul eden devlet makamları, kabul eden devlet ülkesinde işlenen ve bu devletin kanunlarına göre cezayı müstelzim olan suçlar dolayısıyla bir kuvvet veya sivil unsur mensupları ile yakınları üzerinde kaza salâhiyetini haiz olacaktırlar.»

Aynı maddenin 3 üncü fıkrasına nazaran, iki tarafın — yani gönderen devlet ile kabul eden devletin — kaza salâhiyetlerinin çatışması halinde şu kaideler uygulanacaktır:

«(a) Gönderen devletin askerî makamları, aşağıdaki hallerde, bir kuvvet veya sivil unsur mensubu hakkında kaza salâhiyetlerini rüçhaniyetle kullanmak hakkını haiz olacaktırlar:

(i) Münhasıran gönderen devletin malına veya emniyetine veya münhasıran bu devlet kuvveti veya sivil unsur mensubunun veya bir yakının şahsına veya malına karşı işlenen suçlar;

(ii) *Resmî vazifenin ifası dolayısıyla bir fiil veya ihmalden mütevellit suçlar* (6).

(b) Bunların haricindeki herhangi bir suçun işlenmesi halinde, kabul eden devletin makamları kaza salâhiyetlerini rüçhaniyetle kullanmak hakkını haiz olacaktırlar.

(6) Tarafımızdan italik harflere çevrilmiştir.

(c) Rüçhaniyet hakkını haiz olan devlet, kaza salâhiyetini kullanmamaya karar verecek olursa, diğer devletin makamlarını mümkün olan süratle keyfiyetten haberdar edecektir. Rüçhaniyet hakkını haiz olan devletin makamları, bu haktan feragat etmesi hususunda diğer devletin makamlarınca yapılacak talebi, feragat keyfiyetine işbu devletçe hususi bir ehemmiyet atfedilen hallerde, hayırhahlıkla tetkik edeceklerdir.»

Bu 3 üncü fıkranın a (ii) bendinin tahlilinden çıkan anlam şudur: Gönderen devletin bir kuvvet veya sivil unsur mensubu bir kimse, kabul eden devlet ülkesinde resmî vazifesinin ifası sırasında vâki bir fiilinden veya ihmalden mütevellit bir suç işlemekten sanık bulunacak olursa, bu takdirde, kendisi, bağlı bulunduğu devletin yani gönderen devletin kazasına tâbi olacaktır. Fakat asıl mesele, bundan sonra ortaya çıkmaktadır. Çünkü, NATO Kuvvetleri Sözleşmesi, suçun işlendiği sırada sanığın «vazife» li olup olmadığını kimin tayin edeceği hususunda sâkittir. Bu durumda iki ihtimal belirmektedir: Ya sözleşmenin yorumu cihe-tine gitmek, ya da — bizzat Sözleşmenin dibacesinde belirtilmiş olan imkânı kullanarak — bu konuda ilgili taraflar arasında ayrı anlaşmalar akdetmek. Yorum bakımından, hazırlık çalışmaları yol göstericidir. Gerçekten bu çalışmalar sırasında, sadece sanığın bağlı bulunduğu kuvvetin makamlarının, yani gönderen devletin, suçun resmî vazifesinin ifası sırasında işlenip işlenmediğini takdir edebileceği belirtilmiştir (7). Fakat, bu husus nihaî metne geçmediğine göre, bağlayıcı da değildir. Buna mukabil, meselâ Federal Almanya Cumhuriyeti ve Türkiye, bazı NATO üyesi devletler bakımından ikinci yolu, yani özel anlaşmalarla vazifesinin kimin tarafından tayin edileceğini sarahaten belirtmek imkânını tercih etmişlerdir.

Federal Almanya Cumhuriyeti, 3 Ağustos 1959 tarihinde Bonn'da Belçika, Fransa, Hollanda, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri ile Federal Almanya Cumhuriyetinde üslenmiş olan yabancı kuvvetlerin statüsünü düzenlemek üzere NATO Kuvvetleri Sözleşmesine ilâve olarak ayrı bir sözleşme akdetmiştir (8). Bu ek sözleşmenin 18

(7) Bk. S. Lazareff, *Interprétation par les tribunaux français de Convention sur le Statut des Forces de l'OTAN*, s. 120 (Revue de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre, c. I, No. 1, Bruxelles, 1962).

(8) Agreement to supplement the Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces with res-

inci maddesi, bir kuvvet veya sivil unsur mensubunun aleyhindeki bir ceza dâvası sırasında suçun, resmî vazifenin ifası sırasında vâki bir fiil veya ihmalden dolayı meydana gelip gelmediğini tâyin zarureti hâsıl olursa, bunun, gönderen devletin mevzuatına müsteniden tâyin edileceğini âmirdir. Aynı maddeye göre, vazife belgesi, gönderen devletin ilgili en yüksek makamı tarafından dâva-ya bakmakta olan Alman mahkemesine tevdi edilecektir. Alman mahkemesi veya makamı, kararını, belge uyarınca verecektir. Mafih, istisnaî hallerde, Alman mahkemesinin veya makamının talebi üzerine, belge, Federal Hükûmet ile gönderen devletin diplomatik temsilciliği arasında vuku bulacak görüşmelerle yeniden gözden geçirilebilecektir.

III — TÜRKİYE'DEKİ TATBİKATI

NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin «vazife» nin kimin tarafından tâyin edileceği hususunda sâkit olduğunu belirtmiş bulunuyoruz. Bu durum karşısında Türkiye, ya mevcut Sözleşme ve onun fiilî yorumu ile iktifa edebilirdi, yahut da Sözleşmeyi bir takım başka metinlerle tamamlayabilirdi. Türkiye bu ikinci yolu tercih ile, bunda ilk adım olarak «6375 sayılı kanunla tasdik edilen Kuzey Atlantik Antlaşmasına taraf devletler arasında kuvvetlerinin statüsüne dair Sözleşmenin VII nci maddesinin 3 (a) (ii) bendi ile VIII inci maddesinin tatbik ve tadiline dair» 16 Temmuz 1956 tarihli ve 6816 sayılı kanunu kabul etmiştir (9). Bu kanunla milletlerarası bir anlaşma, mûtat olmıyan bir şekilde, tek taraflı olarak bir kanunla yorumlanmış bulunmaktadır. Oysaki, NATO Kuvvetleri Sözleşmesi «vazife» nin kimin tarafından tayin edileceği hususunda sâkittir ama 6816 sayılı kanunun geniş olarak yorumladığı — Sözleşmenin — VII nci maddesinin 3 üncü fıkrasının (a) (ii) bendi anlamı itibariyle herhangi bir yoruma lüzum hissettirmeyecek kadar açıktır.

NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin aslı her ikisi de aynı derecede muteber olmak üzere İngiliz ve Fransız dillerinde tanzim edilmiş-

pect to Foreign Forces stationed in the Federal Republic of Germany of August 3, 1959 (The Status of NATO Forces in the Federal Republic of Germany, English Text, reproduced by Headquarters USAREUR, 1 February 1963, 128 s.).

(9) Düstur, III. Tertip, c. 37, s. 2046; Resmî Gazete, 24 Temmuz 1956, sayı 9363.

tir (10). Türkçeye «Resmî vazifenin ifası dolayısıyla bir fiil veya ihmalden mütevellit suçlar.» şeklinde çevrilmiş olan (a) (ii) bendinin İngilizcesi şöyledir : «*offences arising out of any act or omission done in the performance of official duty.*» Fransızcası ise şu şekilde kaleme alınmıştır : «*Les infractions résultant de tout acte ou négligence accomplis dans l'exécution du service.*» Görüldüğü veçhile, ne Türkçesi ve ne de — her hangi bir anlam uyumsuzluğu halinde muteber metin olarak başvurulacak — İngilizcesi ve Fransızcası anlaşılmiyacak şekilde kaleme alınmış değildir. Buna rağmen 6816 sayılı kanunun 1 inci maddesi, «halbuki (dans l'exécution du service) tâbirinin, hem resmî vazifenin ifası dolayısıyla ve hem de sırasında mânasına geldiği tesbit edilmiş ve aynı zamanda NATO memleketleri tatbikatı da bu ciheti teyit eylemiş bulunmaktadır» gerekçesiyle (11), «vazife» kavramını genişletici şu hükmü getirmiş bulunmaktadır :

«MADDE 1 — 6375 sayılı Kanunla tasdik edilen «Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler arasında Kuvvetlerin Statüsüne dair Sözleşme»nin VII nci maddesinin 3 (a) (ii) bendi aşağıdaki şekilde tatbik edilecektir :

MADDE VII 3 a (ii) — Resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında işlenen suçlar yahut ihmali fiil ve hareketler,

Vazife hususunun tâyinine müteallik esaslar gönderen Devlet-ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında tesbiti olunur.»

Görüldüğü veçhile 6816 sayılı kanunun bu 1 inci maddesi son fıkrasında, NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin sâkit bulunduğu vazifenin kimin tarafından tâyin edileceği hususunda *Hükümete* yetki vermek suretiyle, bu konuda, gönderen devlet ile kabul eden devlet olarak Türkiye arasında — ayrıca Türk yasama organınca uygun bulunmasına lüzum kalmaksızın — Türkiye'yi bağlayıcı iki tarafli anlaşmalar akdetmek imkânı belirmiştir. Mamafih, NATO Kuvvetleri Sözleşmesini onaylanan 6375 sayılı kanunun 2 nci maddesinde de mümasil bir hüküm mevcuttur; şöyle ki «1 inci madde-

(10) Sözleşmenin İngilizce metni için bk. Documents relating to NATO, Ankara, 1957, s. 18 vd. (Institute of International Relation, Faculty of Political Sciences, University of Ankara, Publication No. 3/3); Fransızca metni için bk. Documents relatifs à l'OTAN, Ankara, 1957, s. 19 vd. (Institut des Relations Internationales, Faculté des Sciences Politiques, Université d'Ankara, Publication No. 3/2).

(11) Tutanak Dergisi, 1956, Devre X, C : 13, İçtima : 2, S. Sayısı 286.

de yazılı Sözleşmelerle Protokolde, alâkadâr Devletler arasında yapılacak iki taraflı anlaşmalarla tesbit edileceği tasrih olunan hususlar için, İcra Vekilleri Heyeti, Kuzey Atlantik Antlaşmasına taraf devletlerle iki taraflı anlaşmalar yapmaya ve bunları tatbika yetkilidir.» Netekim, NATO Kuvvetleri Statüsünün dibacesinde de «bu kuvvetlerin gönderilmesi hususundaki kararın ve gönderilme şartlarının, şartlar işbu Sözleşme ile tesbit edilmemiş bulundukça, ilgili taraflar arasında ayrı anlaşmalara mevzu teşkil etmekte devam edecekleri»nin gözönünde tutulduğu da belirtilmiş bulunmaktadır.

Bu hukukî imkânlara, özellikle 6816 sayılı kanuna dayanarak Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ile — mektup teatisi yoluyla — bir ikili anlaşma akdederek, vazife hususunun hangi esaslar dairesinde tâyin ve tesbit olunacağını hükme bağlamıştır. Bu maksatla Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliğine 28 Temmuz 1956 tarihli ve 4625 sayılı bir muhtıra vermiş, Büyükelçilik de bu muhtıra ile Türk Dışişleri Bakanlığınca teklif edilen usule mutabakatını bildirmiştir (12). Böylece üzerinde çok durulan ve tenkitlere yol açan (13) anlaşma meydana gelmiştir.

Diğer taraftan, 23 Haziran 1954 tarihinde Ankara'da akdedilmiş olan ve Türkiye'de vazifeten bulunan bütün Amerika Birleşik Devletleri askerî personeline NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin tatbik edileceği hususunda bir Türk - Amerikan Anlaşması da mevcuttur (14). Bundan sadece, diplomatik statüyü haiz olanlar veya statüleri ayrı hükümlerle tesbit edilmiş bulunanlar müstesna kılınmıştır. Bu gibi istisnalar dışında, o halde, Türkiye'de bulunan bütün amerikan askerî personeli ve — kendilerine tatbik edilebildiği ölçüde — yakınları NATO Kuvvetleri Sözleşmesi hükümlerine tâbi olacaklardır.

-
- (12) **Muzaffer Kıran - Gültekin Güneri**, NATO, kanun ve antlaşmaların Türkiye'deki mukayeseli tatbikatı, Ankara, 1962, s. 146 - 147.
- (13) Bk. **Edip Çelik**, NATO sözleşmesi ve yargı yetkisi, s. 10 (Yön, Yıl 3, Sayı 78, 25 Eylül 1964); **Çetin Özek**, Türkiye - Amerika - NATO, s. 2, (Milliyet, 13 Eylül 1964); **Gültekin Güneri**, NATO Kuvvetleri Statüsü anlaşmasının tatbik şekli, resmî görev dolayısıyla işlenen suçlar, Türk adli makamlarının yetkisi ve dâvadan feragat (Cumhuriyet, 22, 23, 24 Kasım 1965); **Sedat Kılıççı**, Yabancı askerî birliklerin durumu, Ankara, 1965 (Daktilografiye etüd) (A. Ü. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi).
- (14) **Muzaffer Kıran - Gültekin Güneri**, NATO, kanun ve antlaşmaların Türkiye'deki mukayeseli tatbikatı, Ankara, 1962, s. 147 - 151.

İmdi, bu mevzuat karşısında, Türkiye'de bulunan ve NATO Kuvvetleri Sözleşmesine tâbi olan şahıslar bakımından şu ikili durum husule gelmiştir :

Bunlar gönderen devlet olarak ya Amerika Birleşik Devletleri, ya da NATO'ya dahil bir başka devlet mensubudurlar (15).

Amerika Birleşik Devletleri bakımından mesele, yukarıda açıkladığımız iki taraflı anlaşmalar, yani bu devlet ile Türkiye arasında mevcut iki taraflı düzenlemeler gereğince halledilecektir. Öyleki gönderen devlet olarak Amerika Birleşik Devletlerinin bir mensubunun bir suçtan sanık bulunması halinde, bu kimse ya vazife dışında, ya da «*resmî vazifenin ifası dolayısıyla*» veya «*resmî vazifenin ifası sırasında*» bu suçu işlemiştir.

6816 sayılı kanuna dayanan anlaşma gereğince, suçun resmî vazifenin ifası dolayısıyla ve ifası sırasında işlenmiş olup olmadığını takdir etmek gönderen devlete yani Türkiye'de Amerika Birleşik Devletlerine, ve Amerika Birleşik Devletlerinde de Türkiye'ye aittir. Buna müsteniden Türkiye'de vazife hususunun tayini ve tesbiti gerektiği takdirde, anlaşma uyarınca, «Amerika Birleşik Devletleri Askerî Kuvvetlerinin Türkiye'de mensup oldukları makamı işgal eden en yüksek dereceli zâtın imzasını havi resmî bir vesikada, fiilin vazife dolayısıyla veya vazife sırasında işlendiği bildirildiği takdirde bu husus Türk adli makamları tarafından kabul olunacaktır (16).» Burada bahsi geçen, en yüksek dereceli Amerikan askerî makamı, halen JUSMMAT (Amerikan Askerî Yardım Kurulu) Başkanı veya onun yokluğunda Başkan vekilidir.

Tatbikatta bu belge şu şekilde kaleme alınmaktadır :

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ASKERİ YARDIM KURULU
KARARGÂHI**

Ankara, Türkiye

B E L G E

6816 No. lu kanun ile muaddel 6375 No. lu kanun ve bu kanunun tatbikatına müteallik Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının 4625 No. ve 28

- (15) «mensubudur» diyoruz; çünkü, bazı hallerde «vatandaş» olmadan da bir devletin askerî hizmetinde bulunmak mümkündür.
(16) 6816 sayılı kanuna dayanan anlamaya esas teşkil eden 28 Temmuz 1956 tarihli ve 4625 sayılı muhtıranın 1 inci bendi.

Temmuz 1956 tarihli Muhtırası ve Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyü-
yük Elçiliğinin 28 Temmuz 1956 tarihli Muhtırası ile usulü dairesinde selâ-
hiyettar kılınan ben, Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetlerine mensup
Üstçavuş (isim)'nin kullanmakta olduğu va-
sıta ile (tarih) günü takriben saat'te (mahal)da
methaldar olduğu iddia olunan kaza esnasında resmî vazifesini ifa etmekte
olduğunu işbu belge ile tasdik ederim.

(İmza)

.....

Tümgeneral
Başkan

Anlaşma mucibince bu belgenin, suçun işlendiği mahal Cum-
huriyet Savcılığına tevdi gerekmektedir. Belge savcılığa şu şe-
kilde bir yazı sunulmaktadır :

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ASKERİ YARDIM KURULU
KARARGÂHI**

Ankara, Türkiye

KONU : ABD Hava Kuvvetlerine mensup Üstçavuş
.....'nin resmî vazife statüsü
hakkında.

Cumhuriyet Savcılığına

1. Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetlerine mensup Üstçavuş
..... (isim) (tarih) günü takriben saat de
kullanmakta olduğu vasıta ile methaldar olduğu iddia olunan kaza esnasın-
da resmî vazife ifa etmekte olduğunu mübeyyin Amerikan Askerî Yardım
Kurulu Başkanının imzasını havi bir belge ilişik olarak sunulmuştur.

2. İlişik belge, 6816 sayılı Kanununun tatbikatına müteallik ve bir sureti
ilişik olarak gönderilen muhtıra gereğince tanzim kılınmıştır.

3. Mezkûr muhtıranın 3 üncü maddesinde tesbit olunan esas gereğİN-
ce, bu dâvaya ait dosyanın Genel Kurmay Başkanlığı Hukuk İşleri Müdürlüğü
vasıtasıyla Başkanlığımıza gönderilmesi arz olunur.

BAŞKAN YERİNE :

(İmza)

..... (İsim)

..... (Rütbe)

Merkez Şubesi Başkanı

Eki. 3

1. Belge
2. Muhtıra
3. 6818 sayılı kanun.

Müşahade edildiği veçhile, her belge ile birlikte 4625 sayılı ve
28 Temmuz 1956 tarihli muhtıranın yani 6816 sayılı kanuna da-

yanan anlaşmanın ve 6816 sayılı kanunun birer sureti de birlikte verilmektedir.

Belgenin alınmasını müteakip, tahkikat hangi safhada olursa olsun, vazife bakımından evrak veya dosya Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'deki askerî makamlarına tevdi olunmaktadır. Ancak, anlaşmada belirtildiği üzere, sanığın muvakkaten yakalanmış veya tevkif edilmiş olduğu hallerde, kendisinin teslim edileceği makam ve mahal vesikada ayrıca tasrih olunacaktır.

Böylece, NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin VII maddesinin 3 üncü fıkrasının a (ii) bendinin 6816 sayılı kanunun birinci maddesine göre anlaşılması icap eden şekline göre, suçun resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında işlenip işlenmediğini tayin yetkisinin Türk - Amerikan ikili anlaşması karşısında gönderen devlete, yani Türkiye'de Amerika Birleşik Devletlerin ait bulunduğunu ve suç resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında işlenmişse bunun yukarıda belirttiğimiz tarzda bir belge ile tevsik edileceğini açıklamış bulunuyoruz.

Ancak, burada önemle üzerinde durulması gereken bir mesele daha ortaya çıkmaktadır. O da, sanık, bir kuvvet mensubu değil de, bir sivil unsur mensubu ise, yani asker değil de, sivil ise ne olacaktır? Filhakika, NATO Kuvvetleri Sözleşmesine göre, bu bakımdan asker veya sivil şahıs arasında fark yoktur. Yani siviller hakkında da vazife belgesi düzenlemek mümkündür. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesinin 1960 Ocak ayında «Amerika Birleşik Devletleri sivil memurlarından Amerikan ana toprakları dışında bulunanların hazer zamanında Amerikan askerî Mahkemeleri tarafından muhakeme edileceğine dair Amerikan Kongresi tarafından vazedilmiş olan kanunun Anayasaya aykırı olduğunu ilân» (17) etmesi sebebiyle, amerikan sivil unsuru mensuplarının Türkiye'de bir Amerikan Askerî Mahkemesi tarafından muhakeme edilmelerine imkân bulunmamaktadır. Yani Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'de kendi sivil unsur mensupları hakkında askerî kaza yetkisi yoktur. Bu durum karşısında, bu gibi kimseler, resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında bir suç işleseler dahi, amerikan askerî kazasına tâbi olmadıklarından, Amerika Birleşik Devletleri gönderen devlet

(17) **Gültekin Güneri**, Türk adli makamlarının yetkisi ve davadan feragat, s. 2 (Cumhuriyet, 24 Kasım 1965).

olarak bunlar hakkında vazife belgesi tanzim edememektedir. Vazife belgesi ibraz edilemediğine göre de, bu gibi sivil unsur mensupları Türk kazasına bağlı kalmaktadır.

Meseleyi Amerika Birleşik Devletlerinin durumu bakımından inceledikten sonra, Türkiye ile bu şekilde ikili anlaşmalar akdetmemiş olan *diğer NATO devletleri bakımından* ele alabiliriz. Bu gibi devletlerin Türkiye'de bulunan mensupları hakkında uygulanacak mevzuat, bizzat NATO Kuvvetleri Sözleşmesi ve bunun tatbik tarzını gösteren 6816 sayılı kanundur. O halde NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin VII nci maddesinin 3 üncü fıkrasının a (ii) bendini bu devletler bakımından da «resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında işlenen suçlar yahut ihmali fiil veya hareketler» olarak anlamak lâzımdır. Ancak önemli husus, «vazife» nin kimin tarafından tayin edileceğidir. Filhakika 6816 sayılı kanunun 1 inci maddesinin son fıkrasında «vazife hususunun tayinine müteallik esaslar gönderen devlet ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında tesbit olunur» denmektedir ama, Amerika Birleşik Devletleri müstesna, diğer devletlerle bu gibi düzenlemeler de yapılmış değildir. O halde, bu devletler mensuplarından birinin bir suç işlemekten sanık bulunması halinde, suçun «resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında» işlendiği kendisi veya gönderen devlet tarafından iddia edildiğinde, bu iddianın tahkiki ve iddiayı destekleyici delillerin toplanması, tahkikatın nevine göre tahkikatı yapmakla görevli makama, yani savcıya, sorgu yargıcına veya mahkemeye terettüp eder. Neticede toplanan delillere göre suçun «resmî vazifenin ifası dolayısıyla veya resmî vazifenin ifası sırasında» işlendiği kanaatine varıldığı takdirde, dosyanın kaza yetkisini haiz olan gönderen devlete tevdiî gerekir.

IV — TENKİDİ VE HAL ÇARELERİ

NATO Kuvvetler Sözleşmesi, mütekabiliyet ilkesine dayanan bir anlaşmadır. Bu itibarla, bu anlaşmaya taraf teşkil eden bütün NATO devletlerinde aynı şekilde anlaşılması ve uygulanması gerekir. Ne var ki gelişmeler bu yönden olmamış, Sözleşmenin tatbikatı bakımından çeşitli NATO memleketlerinde farklılaşmalar meydana gelmiş, bunun neticesinde Sözleşmeden beklenen yeknesaklık sağlanamamıştır.

NATO Kuvvetler Sözleşmesi, temeli ve ruhu itibariyle, kaza yetkisi bakımından kabul eden devlete yani kuvvetin üslendiği ül-

ke devletine rüçhaniyet tanımaktadır (18). Yani, bizim anlayışımıza göre, kabul eden devletin kazası esas, gönderen devletin kaza yetkisini haiz olması ise istisnadır. Mütekabiliyet ilkesine dayanıldığına göre de, bu Sözleşme, hukukî mahiyeti itibariyle, belki, irtifak hakları tesis eden bir anlaşmadır. Bu itibarla, kabul eden devletin — devlet — kudretinde bir takım iradî tahditler getirdiği de bir vaki'dir (19). Gerçekten karşılıklı olduğu müddetçe bunda bir kapitülâsyon tehdidi görmeğe de mahal yoktur.

6816 sayılı kanuna dayanarak yapılmış olan ikili anlaşmaya gelince; her ne kadar bunun Türkiye bakımından usulüne uygun olarak yapılmış bir anlaşma olmadığı, bu itibarla «devletin bağımsızlığına önemli bir kısıntı getiren bir anlaşmanın ne 1924, ne de 1961 Anayasaları sistemi içinde ve üstelik mektup teatisi yoluyla» yapılamayacağı belirtilmişse de (20), bu anlaşmanın fiilen yürürlükte olduğu ve yapıldığı tarihten bu yana uygulanmış bulunduğu da bir gerçektir. O halde on yıllık bir tatbikten sonra, 6816 sayılı kanuna dayanarak yapılan anlaşmanın, mer'i ve muteber olmadığını iddia etmek, hukukî olmaktan çok siyasi mülâhazalara dayanır. Olan hukuk açısından, bahis konusu anlaşma Türkiye'yi bağlayan bir anlaşmadır; fakat olması lâzım gelen hukuk bakımından telâkkiler herkesin ideal hukuk anlayışına göre farklı olabilir, bu itibarla değiştirilmesi gerektiği de söylenebilir. O halde Türkiye'nin anlaşmayı yok farzetmesi veya tek taraflı olarak feshetmesi muhaldir.

Fakat «vazife» durumunun Amerika Birleşik Devletleri ile olan münasebetler bakımından bu şekilde tâyin ve tesbiti, Türk kamu oyunu böylesine rahatsız ediyorsa, hukuk siyaseti bakımından buna bir çare bulmak gerekir. O halde ne yapılmalıdır?

Evvelâ, bir iç hukuk kaynağı olan 6816 sayılı kanun kaldırılabilir, diye düşünülebilir. Filhakika kanunun ilgası mümkündür. Ancak bununla, olsa olsa, NATO Kuvvetler Sözleşmesinin VII nci maddesinin 3 üncü fıkrasının a (ii) bendinin geniş yorumu yerine, Sözleşmenin gerçek maksadına daha uygun bir yorumu sağlan-

(18) Bk. ve kar. **Edward D. Re**, The NATO Status of Forces Agreement and International Law, Reprinted from the Northwestern University Law Review, Vol. 50, No. 3, July — August, 1955.

(19) Bk. **Ömer İlhan Akipek**, Devletler Hukuku, İkinci kitap : Devletler Hukuku şahıslarından devlet, ikinci bası, Ankara, 1965, s. 91 - 92.

(20) **Edip Çelik**, NATO sözleşmesi ve yargı yetkisi, s. 10 (Yön, Yıl 3, sayı 78, 25 Eylül 1964).

miş olur. Fakat, böyle bir tasarrufla anlaşma kalkmış olmayacağından ve zaten NATO Kuvvetler Sözleşmesinin dibacesi ve bu Sözleşmeyi onaylayan 6375 sayılı kanunun ikinci maddesi dahi ikili düzenlemelere yer verdiğinden, «vazife» durumunun tayin ve tesbitine dair esasta bir değişiklik olmayacaktır.

O halde Türkiye'nin mevcut ittifak ve taahhütleri çerçevesi içinde mesele ele alınacak olursa, NATO'daki temel müttefikimiz Amerika Birleşik Devletlerine, mevcut uygulamaya Türk kamu oyna rağmen devam etmenin, ittifaka faydadan ziyade zarar getireceği ikili görüşmelerle izah edilirse, her iki devletin müşterek gayelerine ve menfaatlerine en uygun hal çaresi bulunabilir ve gerekirse yeni bir ikili anlaşma çerçevesi içinde tesbit edilebilir. Hattâ mesele, muhtemelen bütün NATO'nun bir işi olarak ele alınabilir. Ancak, diğer NATO üyeleri, — kapitülasyon tecrübeleri olmadığından — kaza yetkisi konusunda Türkiye kadar hassas değillerdir. Kaldı ki çoğunda bizimkine benzer ikili anlaşmalar yoktur. Buna rağmen, gene de, meselâ Fransa'da olduğu gibi «vazife»nin ancak sanığın mensup bulunduğu devletin yani gönderen devletin makamları tarafından tesbit edilebileceği görüşü galip geldiğinden ve hattâ Fransız Temyiz Mahkemesi de bu kanaatte olduğundan (21), onlar bakımından belki böyle bir düzenlemeye de ihtiyaç yoktur. O halde iş, yalnız Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri açısından ele alınacak olursa, netice olarak şu hal çareleri düşünülebilir :

1 — 6816 sayılı kanuna dayanan ikili anlaşma her iki devletin rızası ile tamamen ortadan kaldırılabilir ve yeni bir anlaşma da yapılmıyabilir. Bu takdirde, durum, diğer NATO üyesi devletler için ne ise, Amerika Birleşik Devletleri bakımından da öyle olacaktır. Yani sanığın vazifeli olduğu kendisi veya gönderen devlet olarak Amerika Birleşik Devletleri tarafından iddia edildiğinde, bunun usul hükümlerine göre tahkiki gerekecektir. Toplanan delillere göre sanığın NATO Kuvvetler Sözleşmesinin VII nci maddesinin 3 üncü fıkrasının a (ii) bendi hükmü uyarınca vazifeli olduğuna kanaat getirilecek olursa dosya kaza hakkını haiz olan Amerika Birleşik Devletlerine tevdi olunacaktır. Ancak, sivil unsur mensupları Amerikan askerî kazasına tâbi olmadıklarından,

(21) Bu konuda tafsilât ve çeşitli kararlar için bk. S. Lazareff, *Interprétation par les tribunaux français de la Convention sur le Statut des Forces de l'OTAN*, s. 121 (*Revue de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre*, c. I, No. 1, s. 117 - 127, Bruxelles, 1962).

aslında «vazifeli» bile olsalar, sanık buldukları suç bakımından Türk kazasına bağlı kalacaklardır ve dâva yetkili Türk mahkemesinde görülecektir.

2 — Diğer bir yol, hâlen Federal Almanya'da uygulanmakta olduğu gibi belge sisteminin geliştirilmiş şeklidir (22). Bu takdirde, «vazife» durumu gene gönderen devlet olarak Amerikan Birleşik Devletleri tarafından tâyin ve tesbit edilecek, fakat, tahkikatın bulunduğu safhaya göre, savcı, sorgu hâkimi veya mahkeme, gönderen devletçe tanzim edilmiş belgenin Türk hükûmeti ile Amerika Birleşik Devletleri diplomatik temsilciliği arasında yapılacak görüşmelerle yeniden gözden geçirilmesini talep edebilecektir. Fakat bu hal tarzı, hukukî bir meselenin hallini, nihayet, siyasî makamlara bırakmaktan başka bir şey değildir.

3 — Bir başka çare, gönderen devlet ile kabul eden devletin yani Türkiye'nin tahkikatı yürüten makamı arasında sanığın «vazifeli» olup olmadığı konusunda anlaşmazlık çıktığı takdirde, keyfiyetin hakeme havalesidir. Filhakika hakem fikri, NATO Kuvvetleri Sözleşmesine de yabancı değildir. Zira Sözleşmenin VIII inci maddesinin 8 inci fıkrası hükmüne göre «bir kuvvet veya sivil unsur mensubunun zarar ve hasarı mucip fiil veya ihmalinin resmî vazifenin ifası sırasında vukubulmuş olup olmadığı veya bir gönderen devlete ait herhangi bir nakil vasıtasının müsaadesiz kullanılıp kullanılmadığı hususlarında ihtilâf çıktığı takdirde, mesele, bu maddenin 2 nci fıkrasının (b) bendi mucibince tâyin edilmiş bir hakeme havale olunacak ve hakemin mezkûr hususlar hakkında vereceği karar kat'î ve nihai olacaktır.» Sözleşmenin VIII inci maddesinin 2 nci fıkrasının (b) bendi uyarınca, hakemi, «ilgili âkit taraflar birbirleriyle anlaşarak kabul eden devletin adliye hizmetlerinde yüksek bir memuriyet işgal eden veya etmiş bulunan vatandaşları arasından seçeceklerdir. Âkit taraflar iki ay zarfında hakem üzerinde anlaşamadıkları takdirde, herhangi biri, Kuzey Atlantik Teşkilâtı Nâzır Vekilleri Konseyi Başkanına müracaatla, zikri geçen vasıfları haiz bir şahıs seçmesini talep edebilir.» Bu sekizinci madde, Sözleşmeye başka maksatla, Sözleşmenin tarafları arasındaki tazminat meselelerini hal için konulmuş ise de, bu usulün, «vazife»nin tâyini dolayısıyla çıkacak uyuşmazlıkları hal üzere kullanılmaması için hiçbir sebep yoktur. Mevcut mevzuat karşısında, hâlen bu yola gidilemez ama, Amerika Birle-

(22) Federal Almanya Cumhuriyetinde uygulanmakta olan sistem hakkında evvelce izahat vermiştik. Bk. geride s. 16-17.

şik Devletleri ile anlaşma suretiyle bu yolun ihtiyarı mümkündür.

4 — Nihayet bir diğer sistem, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığında uygulanmakta olan usuldür (23). Buna göre, gönderen devletin ilgili makamının sanığın «vazifeli» bulunduğu hakkındaki beyanı, yani resmî vazife durumuna dair vereceği belge, aksinin ispatı mümkün bir karine olarak kabul edilecektir. Bu usul, geride 1 numarada belirttiğimiz hal tarzına benzemekte ise de, ondan şu bakımdan farklıdır: «Vazife» durumu, kaideten, bunu en iyi takdir etmek durumunda olan gönderen devletin — kabul eden devlet ülkesindeki — kumandanı tarafından tâyin ve tesbit edilecek ve bu, kabul eden devlete verilecek bir belge ile tevsik edilecektir. Bu belge bir karine teşkil ettiğine göre, bunun aksini ispat etmek onu iddia edene düşer. O halde aksi iddia ve ispat edilmediği takdirde, mahkeme, resen tahkiki cihetine gitmiyerek belgeye itibar ile dosyayı, kaza yetkisini haiz olan gönderen devletin ilgili makamına tevdi edecektir.

Böylece çeşitli hal çarelerini hukukî bakımdan ele almış ve incelemiş bulunuyoruz. Her halde hâlen uygulanmakta olan — 6816 sayılı kanuna dayanan anlaşma ile tesbit edilmiş — sistem yerine, gönderen devlet olarak Amerika Birleşik Devletlerinin ve kabul eden devlet olarak Türkiye'nin menfaatlerini en iyi şekilde uzlaştıracak ve böylece Türk Kamu oyunu üzerinde hassasiyetle durduğu bir konuda tatmin edecek hal çaresini seçmek devlet adamlarına düşen önemli bir görevdir .

(23) Bk. S. Lazareff, *Interprétation par les tribunaux français de la Convention sur le Statut des Forces de l'OTAN*, s. 122 (*Revue de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre*, c. I, No. 1, s. 177 - 126, Bruxelles, 1962); Edip F. Çelik, *NATO Kuvvetleri Sözleşmesine göre kaza selâhiyetinin kullanılması*, s. 74 (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXV, sayı 1 - 4, s. 55 - 93, 1959).

B İ B L İ Y O G R A F Y A (*)

- AKİPEK, Ömer İlhan** : Devletler hukuku, İkinci kitap: Devletler hukuku şahıslarından devlet, 2. bası, Ankara, 1965, 142 s.
- AKİPEK, Ömer İlhan** : Devletler hukuku kaynaklarından ve belgelerinden örnekler (Devletler hukuku metinleri), Ankara, 1966, XVIII + 916 s. (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- ÇELİK, Edip F.** : NATO Kuvvetleri Sözleşmesine göre kaza selâhiyetinin kullanılması (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXV, 1959, sayı 1-4, s. 54-93).
- ÇELİK, Edip** : NATO Sözleşmesi ve yargı yetkisi (Yön, Yıl 3, sayı 78, 25 Eylül 1964, s. 10).
- DOCUMENTS RELATIFS A L'OTAN**, Ankara, 1957, 184, s. (Institut des Relations Internationales, Faculté des Sciences Politiques, Université d'Ankara Publication No. 3/2).
- DOCUMENTS RELATING TO NATO**, Ankara, 1957, 175 s. (Institute of International Relations, Faculty of Political Sciences, University of Ankara, Publication No. 3/3).
- DÜSTUR**, (Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü).
- GÜNERİ, Gültekin** : NATO Kuvvetleri Statüsü anlaşmasının tatbik şekli, resmî görev dolayısıyla işlenen suçlar, Türk adli makamlarının yetkisi ve dâvadan feragat (Cumhuriyet, 22, 23, 24 Kasım 1965).
- KILIÇCI, Sedat** : Yabancı askerî birliklerin durumu, Ankara, 1965, 24 s. (Daktilografiye etüd) (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi).

(*) Müelliflerin soyadlarına göre alfabe sırasıyla. Anonim yayımlar ve periyodikler başlıklarının ilk kelimelerine göre tasnif edilmiştir.

- KIRAN, Muzaffer - GÜNERİ, Gültekin :** NATO, kanun ve antlaşmaların Türkiye'deki mukayeseli tatbikatı, Ankara, 1962, 190 s.
- KUNTER, Nurullah :** Türkiye'de kaza kuvveti (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXV, 1959, sayı 1-4, s. 42-54).
- LAZAREFF, S. :** Interprétation par les tribunaux français de la Convention sur le Statut des Forces de TOTAN (Revue de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre, publiée sous les auspices de la Société internationale de Droit pénal militaire et de Droit de la guerre, c. I, No. 1, Bruxelles, 1962, s. 117-126).
- NATO İLE İLGİLİ VESİKALAR,** Ankara, 1957, 175 s. (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları No. 3/1).
- ÖZEK, Çetin :** Türkiye - Amerika - NATO (Milliyet, 13 Eylül 1964).
- RE, Edward D. :** The NATO Status of Forces Agreement and International Law, Reprinted from the Northwestern University Law Review, Vol. 50. No. 3, July - August, 1955, s. 349-394.
- RESMÎ GAZETE,** 1923 - 1967 (Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü).
- SNEE, Joseph M. and PYE, Kenneth A. :** Status of Forces Agreement and Criminal Jurisdiction, New York, 1957, 167 s. (Oceana Publications, Inc., New York).
- The **STATUS OF NATO FORCES IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY** (English Text), 1963, 128 s. (Reproduced by Headquarters USAREUR, 1 February 1963).

